

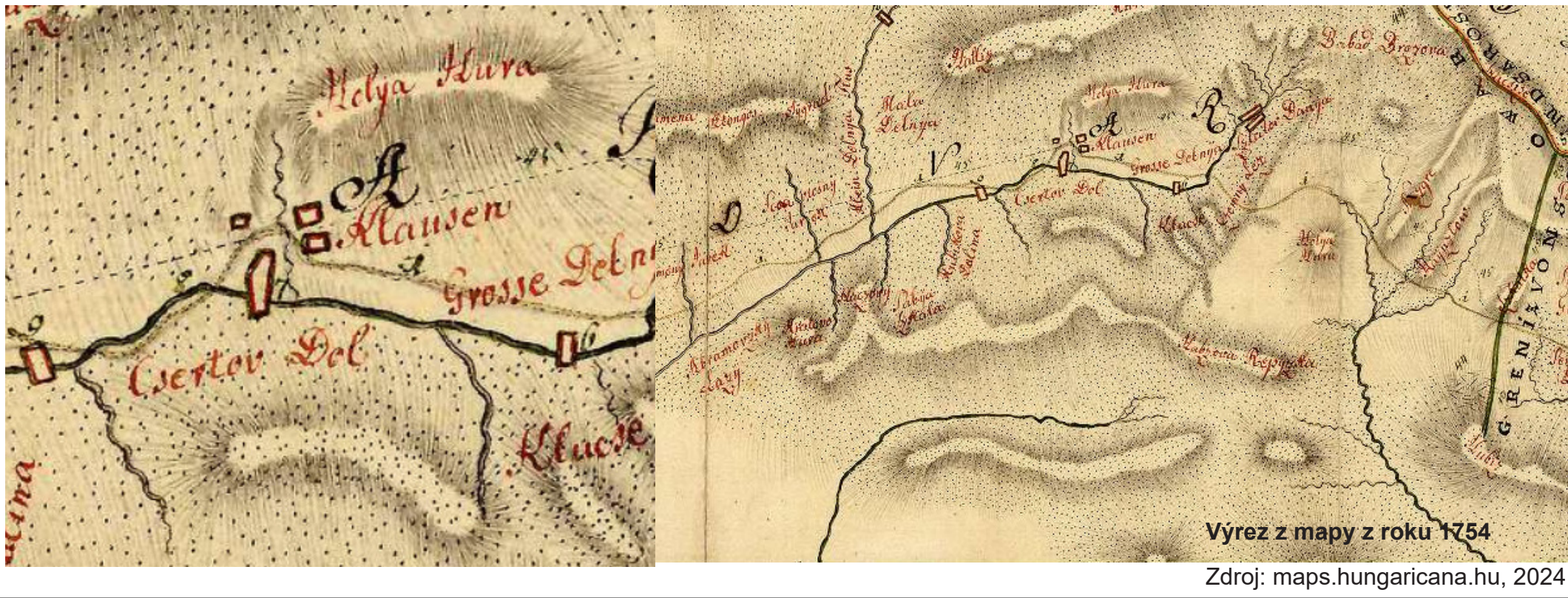
Historicko-geografická a počítačová rekonštrukcia kriticky ohrozeného reliktu historickej vodnej nádrže (klauzy) Zlatá Baňa v Slanských vrchoch (Slovensko)

Jakub Cimbala

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta prírodných vied, Katedra geografie a geológie
Tajovského 40, 974 01 Banská Bystrica, Slovensko
e-mail: jakub.cimbala@student.umb.sk

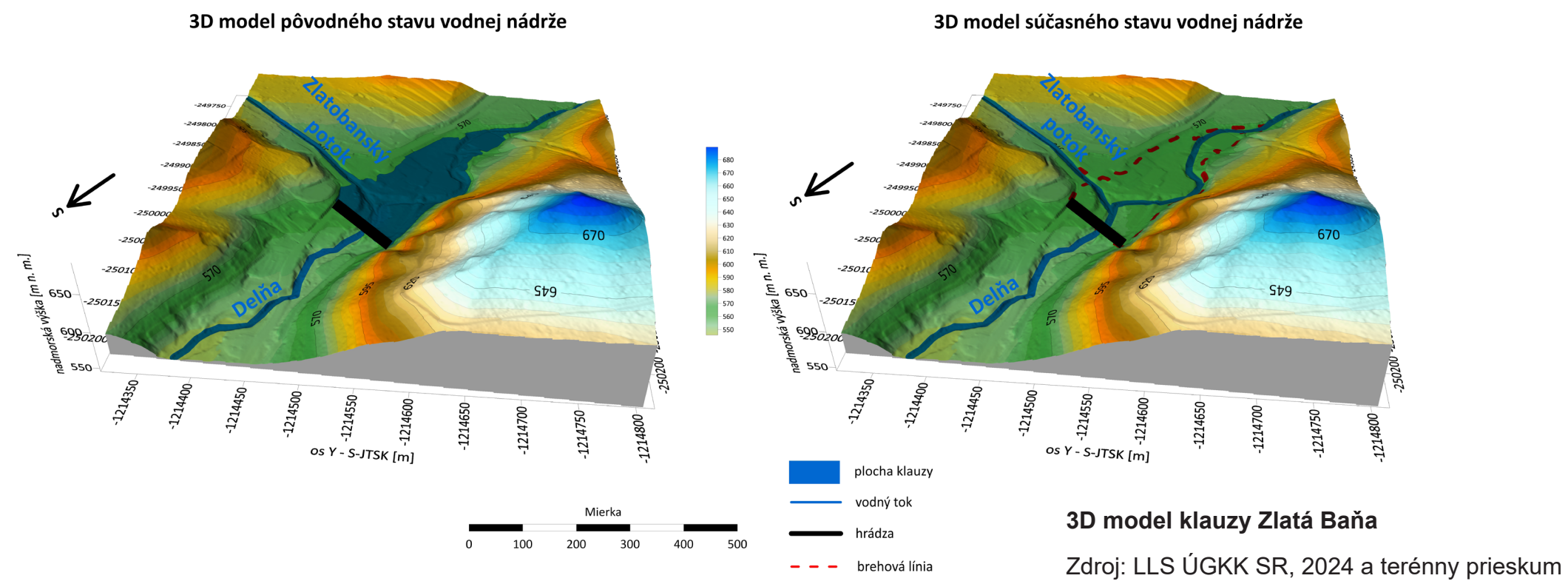

Klauza, ako historické technické lesnícke dielo, zohrávala významnú úlohu pri preprave dreva v horských oblastiach Slovenska. Klauza Zlatá Baňa, nachádzajúca sa v pohorí Slanské vrchy, bola kľúčovým prvkom lesníckeho hospodárstva v regióne. Klauza je situovaná v obci Zlatá Baňa, v okrese Prešov v Prešovskom kraji. Z hľadiska súčasne platného geomorfologického členenia sa obec nachádza v severnej časti celku Slanských vrchov, v podcelku Šimonka v časti Zlatobanská kotlina. Z historického administratívneho členenia sa územie nachádzala v Šarišskom komitáte, neskôr v Šarišskej stolici/župe. Územie sa rozprestiera v údolí horského potoka Delňa, pravostranného prítoku rieky Torysa. Slúžila na akumuláciu vody a následné splavovanie dreva do neďalekého Solivaru, kde sa využívalo pri výrobe soli. Táto historická stavba je príkladom šikovnosti a technického myslenia našich predkov, ktorí dokázali využiť prírodné podmienky na efektívne hospodárenie. Cieľom výskumu bolo identifikovať a vizualizovať relikty tejto klauzy v teréne, čím prispievame k zachovaniu jej historického a kultúrneho významu pre budúce generácie. Poster predstavuje výsledky terénneho výskumu a rekonštrukcie klauzy Zlatá Baňa, ktoré prinášajú nový pohľad na jej technické a environmentálne aspekty. Dielo zároveň slúži ako pripomienka dôležitosti ochrany historického dedičstva v kontexte geografického výskumu. Výstavba vodných diel na Slovensku má bohatú históriu presahujúcu 400 rokov. Klauza (tiež klauzúra) (z lat. Cl(a)usum, nem. Klause, Schwallung, Wooge, Floßsee, poľ. Klauza, ang. Splash dam, čes. splavovací nádrž, klauza, klauzura – v preklade „uzavretý“) je označenie pre vodnú nádrž, ktorá slúžila na akumuláciu vody na následné splavovanie dreva po vodnom toku, prípadne po vodnom kanále. Z konštrukčného hľadiska sú priehrady týchto nádrží zaujímavé svojim riešením. Priehrady, ktoré boli pomerne nízke, boli postavené z dreva, hliny alebo kameňa. V súčasnosti na Slovensku nie sú žiadne z týchto nádrží v prevádzke, zachovali sa však plány a relikty niekoľkých priehrad z druhej polovice až konca 19. storočia. Týmito nádržami sú Bacúch, Hrončok, Korytnica, Stožky a Zlatá Baňa.

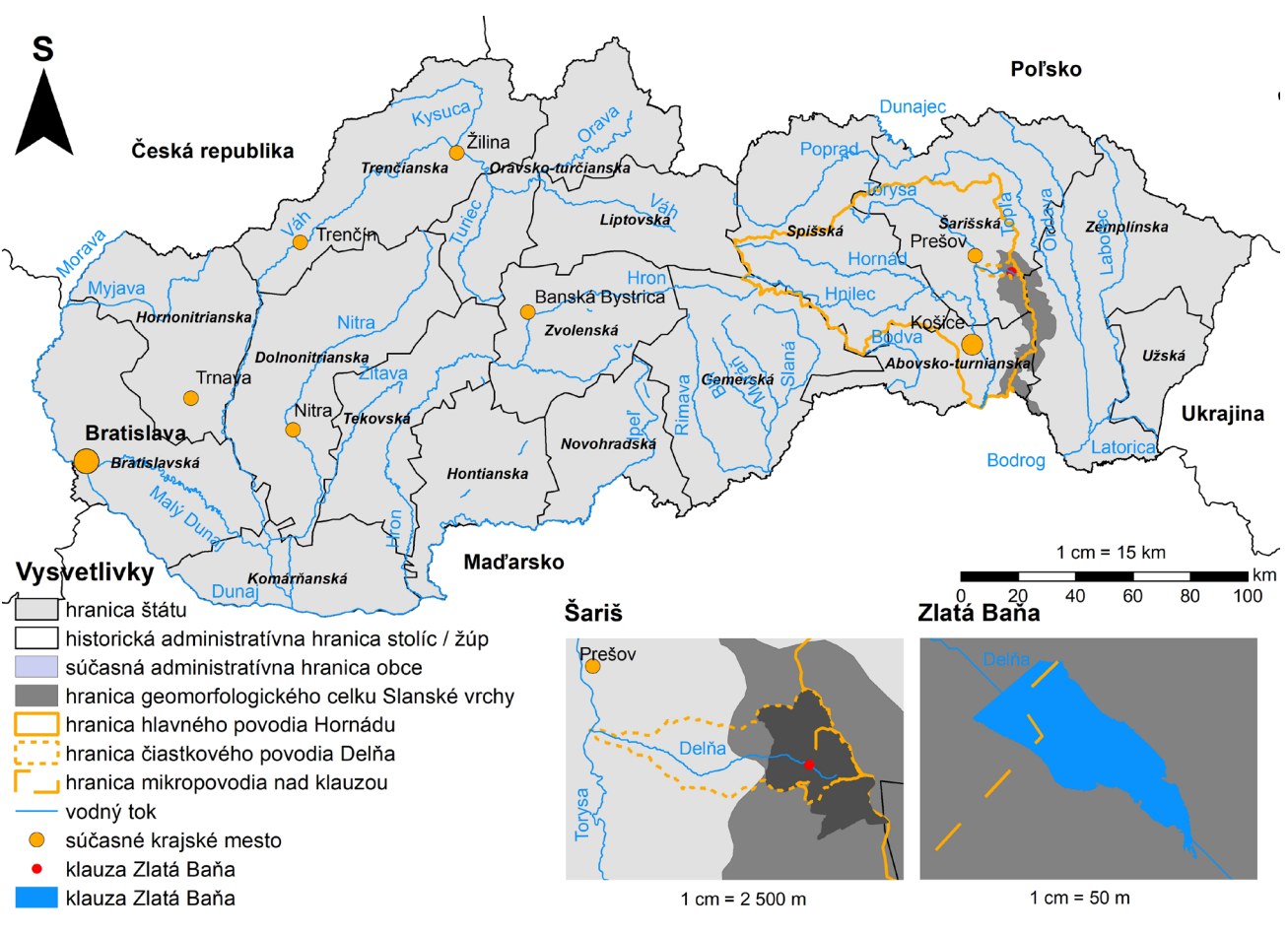

Zdroj: maps.hungaricana.hu, 2024

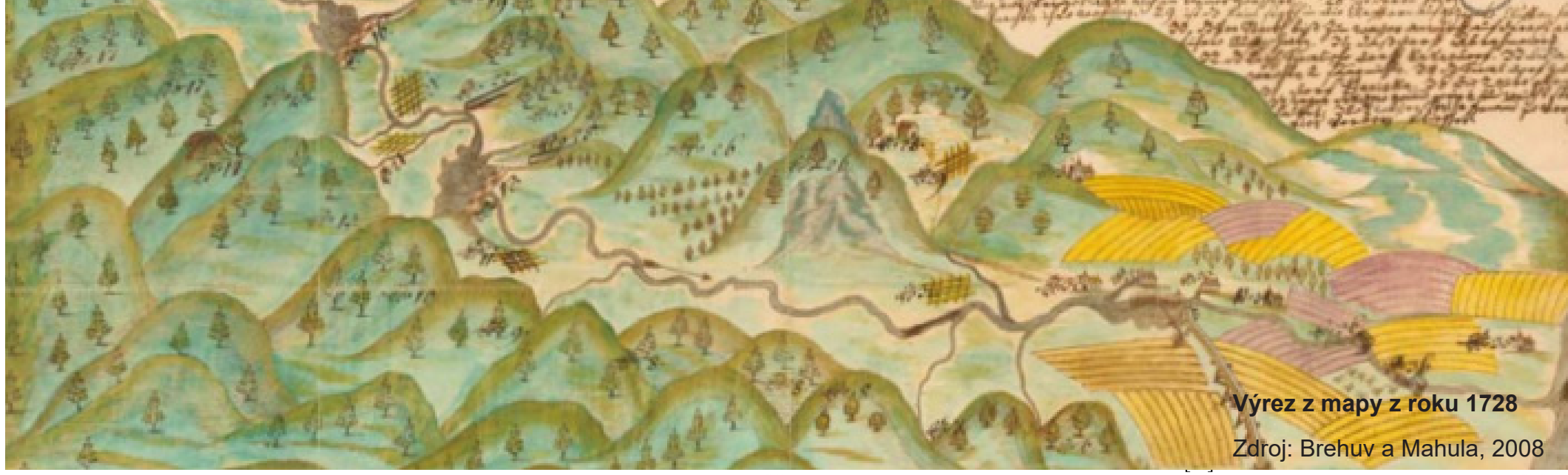
V roku 1819-1821 bola vybudovaná priehrada na akumuláciu vody na Veľkej Delni a drevený plavebný kanál z obce Zlatá Baňa do Kokošovci a Dulovu Ves už k vybudovanému drevenému žľabu. Celková dĺžka Delnianskeho plavebného kanála bola 18,9 km s prevýšením 515 m a lichobežníkovým profilom 82 x 45 x 60 cm. V roku 1917 výstavbou úzkoľajnej železnice funkcia klauzy a plavebného kanála zanikla. Priehrada nádrže bola vybudovaná z miestneho kameňa (andezitu) a hliny. Celková výška koruny hrádze (567 m n. m.) je 13 m. Dno koryta pod vodnou nádržou je vo výške (554 m n. m.). Na základe merania v teréne a počítačovým modelovaním sme získali rozmery vodnej nádrže. Dĺžka koruny hrádze činí približne 105 m. Vodná nádrž mala celkový objem pri maximálnej hladine 52 859,06 m³ s maximálnou hĺbkou 9 m so strednou hĺbkou 4,39 m. Celková dĺžka klauzy bola 300 m a jej šírka 105 m s celkovou plochou 12 015 m² a dĺžkou brehovej izobáty 1084,51 m.

Zdroj: LLS ÚGKK SR, 2024 a terénny prieskum

Zdroj: maps.arcnum.com, 2024

Zdroj: Brehuľ a Mahula, 2008

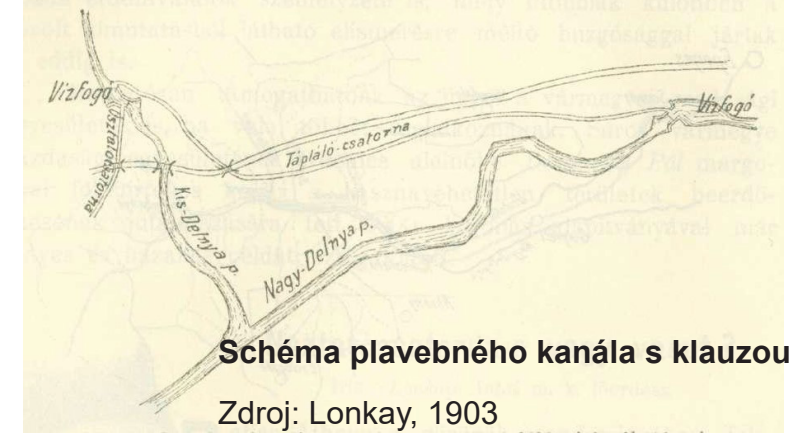
Táto klauza vybudovaná v rokoch 1819-1821 bola kľúčovým prvkom pri splavovaní dreva zo Slanských vrchov do neďalekého skladu dreva v Starom Solivare. Prvá písomná zmienka o využívaní slaného prameňa je z roku 1223. V roku 1572 sa podarilo preraziť povrchové vrstvy a nadložné horniny nad ložiskom kamennej soli v mieste terajšej šachty Leopold. K majetku soľného závodu patrili aj neďaleký bukový les a k potrebám bane sa pred rokom 1691 drevo zväžalo konskými povozmi, prípadne sa plavilo živelné a neregulovane potokom Delňa vo vhodnom ročnom období (jeseň a jar). V zime a v lete sa v hornej časti plavebného kanála splavovaním a rizňami pripravili skládky dreva z priľahlých horských dolín. V roku 1691 vypracoval S. K. Breiner projekt na využívanie vodného toku Delňa na dopravu dreva regulovane a neskôr Štefan Jordan upravil koryto smerovo aj výškovo tak, aby slúžilo na dopravné účely. Drevo sa zo Zlatej Bane spúšťalo po vodnom toku a v Dulovej Vsi bolo dreveným žľabom odklonené SZ od Solivaru.

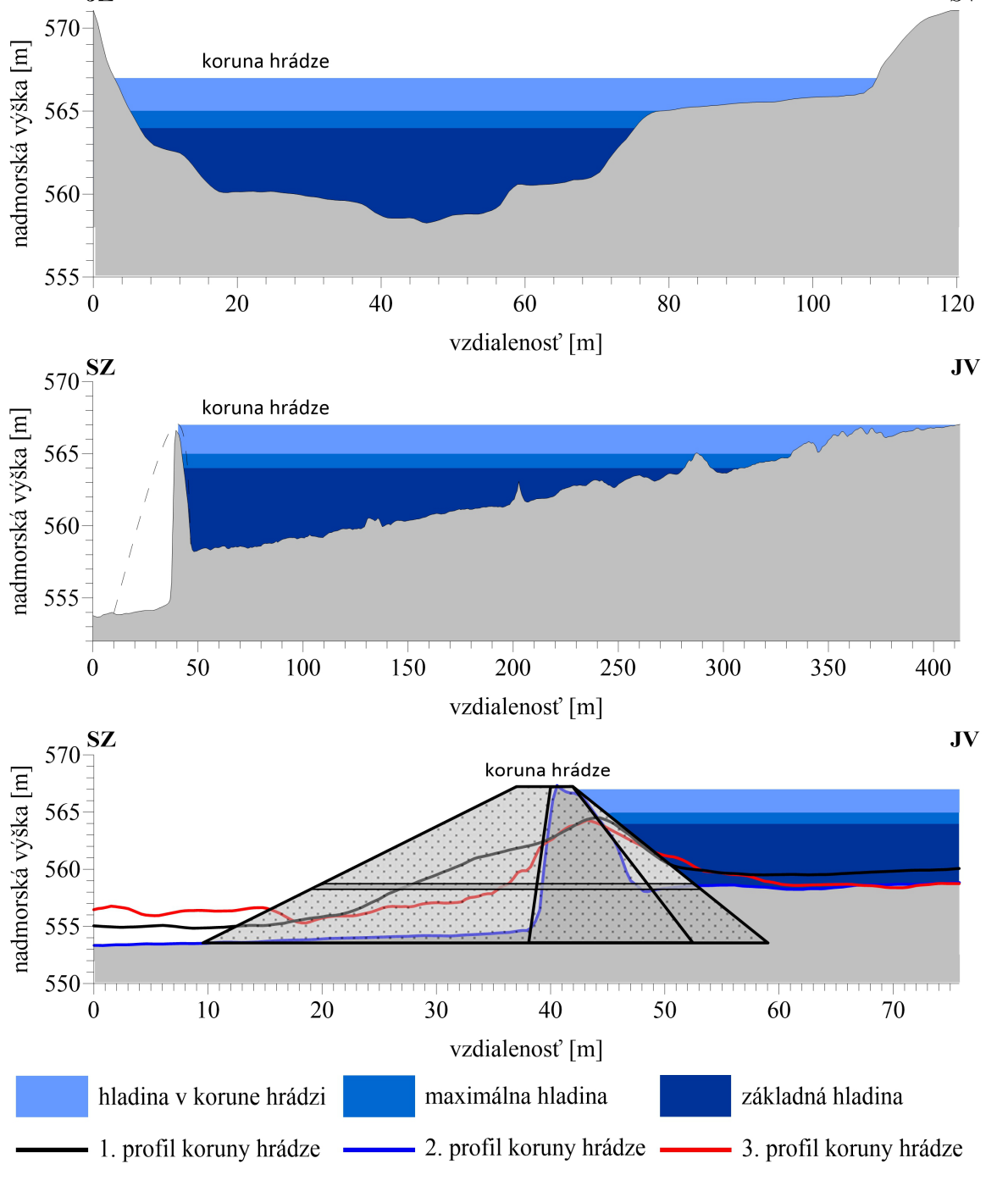
Zdroj: Lonkay, 1903

Zdroj: Lonkay, 1903

Zdroj: Lonkay, 1903

Literatúra
BREHUL, Ján a RUDOLF MAGULA. Zabudnuté stavby v Zlatej Bani, vybudované pre banskú a solivarskú činnosť. In: Acta Montanistica Slovaca. Košice: FBERG, TUKE, 2008, 13(2), 241-247. ISSN 1335-1788.
BUTKOVIČ, Štefan. Dejiny ťažby soli v Solivare. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, n. p., 1978, 156 s. ISBN 80-028-78.
LONKAY, Antal. Úszatölcsatorna-e vagy vasút? In: Erdészeti Lapok. Budapest: országos erdészeti egyesület, 1903, 42(1), 40-63. ISSN 1215-03
Úttérkép: Szacsur (Zemplén m.) és Sövár (Sáros m.) között vezetô régi és új utak és környékük térképe [mapa]. 1:34800. Budapest: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, 1786. Kamarai térképék (1747-1882) S 11 No. 1754.